

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุในเพศพาณิชย์ข้ามพรมแดน
The Debate on Agency of Khmu Women in Cross-border Commercial Sex

มลิวัลย์ เสนาวงษ์

ภาควิชาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Maliwan Senawong

Department of Women's Studies, Faculty of Social Sciences,

Chiang Mai University, Thailand

รับบทความ: วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2562

Received: 19 Jan. 2019

แก้ไขบทความ: 15 มีนาคม พ.ศ. 2562

Received in revised: 15 Mar. 2019

ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 22 มีนาคม พ.ศ. 2562

Accepted: 22 Mar. 2019

เผยแพร่ออนไลน์: 4 มิถุนายน พ.ศ. 2562

Published online: 4 Jun. 2019

Abstract

This article studies the socio-economic conditions which victimize Khmu sex workers in cross-border prostitution and factors which constitute their subjectivity as well as agency in order to negotiate various sets of power relations. Additionally, it accounts for the articulation of Khmu women's victimization and agency in prostitution. I applied ethnographic research, collecting data from the lived experiences of Khmu migrant sex workers on the Thai border neighboring Laos. This article argues that although Khmu women sex workers are victimized by socioeconomic constraints and subordinated by patriarchal culture, when they engage in 'open-ended prostitution' (Cohen, 1996) which emphasizes the voluntariness and freedom of women sex workers, Khmu women are able to choose clients and to negotiate with clients on price and services by themselves. As such, the agency of Khmu women is constituted. Moreover, informal employment offers them an opportunity to accumulate capital so as to elevate the economic status of their households. The identity of the "good daughter" is performed to make meaning of their selves, to revalue the identity of the sex worker, and to change gender power relations in the family as well as to reduce social stigmatization to a certain degree.

Keywords: agency, cross-border commercial sex, Khmu women

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่ทำให้หญิงบริการทางเพศชาวขมุ กลายเป็นเหยื่อในการค้าประเวณีข้ามพรมแดน และปัจจัยที่สร้างความเป็นอัตบุคคลและความเป็นผู้กระทำการของพวกเธอเพื่อต่อรองกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดต่างๆ อีกทั้งให้ความสำคัญกับการอธิบายการปะทะประสานกันของความเป็นเหยื่อและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุในการค้าประเวณี ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงบริการทางเพศชาวขมุในพรมแดนไทย-ลาว ตามวิธีวิจัยแนวชาติพันธุ์วรรณา บทความนี้พบข้อโต้แย้งสำคัญคือ แม้ว่าหญิงบริการทางเพศชาวขมุจะถูกทำให้มีสถานะเป็นเหยื่อด้วยข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ และถูกทำให้ด้อยอำนาจจากวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ เมื่อพวกเธอเข้าสู่ “การค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้าง” (open-ended prostitution) (Cohen, 1996) ซึ่งเน้นความสมัครใจของผู้หญิงบริการและเป็นงานอิสระ ทำให้ผู้หญิงขมุสามารถเลือกลูกค้าและตกลงเรื่องราคาและการบริการในการขายบริการกับลูกค้าได้ด้วยตนเอง จึงสร้างความเป็นผู้กระทำการให้กับผู้หญิงขมุ และการจ้างงานแบบไม่เป็นทางการทำให้พวกเธอสามารถสะสมทุนเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนได้ กอปรกับผู้หญิงขมุได้แสดงอัตลักษณ์ของ “ลูกสาวที่ดี” เพื่อสร้างความหมายให้กับตัวตนของพวกเธอ สร้างคุณค่าใหม่ให้กับอัตลักษณ์ของผู้หญิงบริการ เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในครอบครัว และลดทอนการถูกตีตราทางสังคมได้ระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: ความเป็นผู้กระทำการ; เพศพาณิชย์ข้ามพรมแดน; ผู้หญิงขมุ

บทนำ

การหลั่งไหลของผู้หญิงข้ามเข้ามาสู่การค้าทางเพศ (sex trade) ในเมืองใหญ่หรือเมืองชายแดนไม่ได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแต่เฉพาะภายในประเทศลาว แต่เป็นปรากฏการณ์ข้ามชาติที่ก้าวพ้นพรมแดนลาวมาสู่ประเทศไทย เนื่องด้วยความยากจน และการเข้าไม่ถึงโอกาสทางการศึกษา หญิงสาวชาวขมุอายุระหว่าง 16 – 22 ปีจำนวนหนึ่ง จึงได้ตัดสินใจข้ามพรมแดนไทยมาเป็นแรงงานทางเพศเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจและอนาคตที่ดีกว่า แม้หญิงสาวเหล่านี้ยอมรับว่าการขายบริการทางเพศเป็น “ทางเลือก” ที่จะทำให้ความฝันในการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นจริงได้ แต่ทางเลือกนี้ก็ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซ้อนทับลงบนฐานอคติทางเพศภาวะ ชาติพันธุ์ ชนชั้น อายุ และการศึกษา ซึ่งกำหนดให้พวกเธอมีสถานะผู้ด้อยอำนาจและถูกตีตราในสังคม

งานศึกษาที่ผ่านมาเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมลาวสู่ระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันผู้หญิงขมุต้องออกจากหมู่บ้านเข้ามาทำงานขายบริการทางเพศในเมืองใหญ่ในลาวเพิ่มมากขึ้น บางการศึกษาชี้ให้เห็นเหตุเชิงโครงสร้างสังคมเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่เน้นการเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงลงมาอยู่ในพื้นที่ที่รัฐกำหนดให้เพื่อการพัฒนาและยกเลิกการดำรงชีพแบบชนเผ่าดั้งเดิม ส่งผลให้เกิดการพวากที่ดินทำกินและความมั่นคงในการดำรงชีพของผู้คนบนพื้นที่สูง เมื่อครอบครัวไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีเงินทุน จึงผลักดันให้คนรุ่นใหม่ต้องเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมกลายเป็นแรงงานรับจ้าง เด็กสาวส่วนหนึ่งจึงต้องเลือกเข้ามาทำงานบริการทางเพศในร้านกิน-ดื่มเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินตรา (Lyttleton et al., 2004)

ปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว บทบาททางเพศภาวะของผู้หญิง รวมถึงความปรารถนาที่จะใช้ชีวิตทันสมัย ล้วนเป็นเหตุผลของการเคลื่อนย้ายของผู้หญิงขมุเข้ามาสู่ธุรกิจทางเพศ ศิริจินดา ทองจินดา (2556) และ Lyttleton & Vorabouth (2011) ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่สร้างความไม่เท่าเทียมทางสังคมและการสร้างความเป็นชายขอบทางสังคมให้กับผู้หญิงขมุ แต่ในการศึกษาประเด็นการค้าประเวณีข้ามแดนของผู้หญิงขมุ นั้น จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขที่สร้างความเป็นผู้กระทำการให้กับผู้หญิงขมุเพิ่มเติมด้วยเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้มุมมองแบบคู่ตรงข้ามระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการในการศึกษาการค้าประเวณีตามแนวคิดสตรีนิยมตะวันตก เพราะแม้ว่าผู้หญิงขมุจะถูกวางกรอบทางเลือกให้เข้าสู่การค้าประเวณีโดยโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม แต่พวกเธอก็พยายามแสวงหาโอกาสในการสะสมทุนภายใต้การค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้าง เพื่อบรรลุเป้าหมายของการเลื่อนสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับตนเองและครอบครัว และอำนาจในการต่อรองเกี่ยวกับการให้ความหมายกับตัวตนของตนเอง ซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง

ในเชิงทฤษฎีสตรีนิยม ประเด็นการค้าประเวณี (prostitution) มีการถกเถียงกันมายาวนานในกลุ่มนักสตรีนิยมตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษ 1970 นักสตรีนิยมในช่วงนั้นพยายามออกมาเรียกร้องให้ยุติการทำให้การค้าประเวณีเป็นอาชญากรรมและการลงโทษผู้หญิงที่อยู่ในการค้าประเวณี แต่นักสตรีนิยมแต่ละสำนักก็มีข้อเรียกร้องเกี่ยวกับการค้าประเวณีที่แตกต่างกัน ในช่วงทศวรรษ 1990 การอธิบายประเด็นนี้ของนักสตรีนิยม

ตะวันตกได้พัฒนาข้อถกเถียงขึ้นมาสองแนวทางหลักที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน คือ แนวทางที่หนึ่ง ซึ่งพัฒนามาจากสตรีนิยมสายรากเหง้า มองว่าผู้หญิงเป็นเหยื่อของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่บีบบังคับให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่อำนาจการปกครอง และการค้าประเวณีเป็นการกดขี่ผู้หญิง (oppression of women) และเป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงทางเพศ (Jaggar, 1997; Donovan, 2004) ดังเช่นงานศึกษาของ MacKinnon (2009) ได้แย้งว่าการค้าประเวณี การค้ามนุษย์ในเรื่องเพศ และความไม่เสมอภาคมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นการค้าประเวณีจึงไม่สามารถถูกพิจารณาแยกขาดจากการค้ามนุษย์ได้ และในการค้าประเวณีและการค้ามนุษย์ในเรื่องเพศก็ต้องพิจารณาความไม่เสมอภาคทางเพศ ซึ่งตัดผ่านเรื่องชนชั้น วรรณะ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และอายุด้วย ทั้งการค้าประเวณีและการค้ามนุษย์จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงต่อผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงไม่มีเสรีภาพ อำนาจเหนือตนเอง (autonomy) และความเป็นผู้กระทำอย่างแท้จริง ขณะที่อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งพัฒนามาจากสตรีนิยมสายเสรีนิยมและสายสิทธิของผู้ค้าประเวณี มองว่าการค้าประเวณีเป็นอาชีพ เพราะผู้หญิงที่ค้าประเวณีส่วนใหญ่เลือกอาชีพนี้จากโอกาสในอาชีพอื่นๆ ที่พวกเธอมี พวกเธอจึงมีเสรีภาพในการเลือก และมีฐานะเป็นผู้ประกอบการ มุมมองนี้ยืนยันความเป็นผู้กระทำของผู้หญิง ดังที่ Shannon Bell (อ้างใน Jaggar, 1997, น. 12-18) และ Judith Walkowitz (1996) พิจารณาการแสดงความเป็นผู้กระทำ การด้วยเสรีภาพในการเลือก และการเป็นขบถทางเพศที่ต่อต้านบรรทัดฐานทางเพศแบบชายเป็นใหญ่

อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้มุมมองแบบแบ่งขั้วตรงข้ามเพื่อทำความเข้าใจการค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้างภายใต้บริบทของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ และโลกาภิวัตน์จึงไม่เพียงพอที่จะวิเคราะห์การปะทะประสานกันระหว่างความเป็นเหยื่อและความเป็นผู้กระทำของผู้หญิงแรงงานข้ามชาติ หรือสถานะของความเปราะบางและความเป็นผู้กระทำที่คลุมเครือ สลับไป-มา ไม่ได้เป็นสถานะแน่นอนตายตัว ดังที่มุมมองสตรีนิยมทั้งสองแนวเสนอมาช้างต้น

งานศึกษาเกี่ยวกับการค้าประเวณีในบริบทข้ามชาติและโลกาภิวัตน์ของ Kempadoo (1996-7 อ้างใน Jaggar, 1997) ซึ่งปฏิเสธการมองการค้าประเวณีแบบวิลักษณะและมุมมองแบบสารัตถะนิยม ที่ต้องการค้นหาลักษณะสากลของผู้หญิงบริการ และมีการเปลี่ยนแปลงวิธีวิทยา (methodology) เสนอว่า การรับฟังเสียงของผู้หญิงบริการอย่างเห็นอกเห็นใจเป็นวิธีการสำคัญในการเก็บข้อมูล แต่ก็ต้องรับฟังอย่างวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้เห็นด้านที่เอารัดเอาเปรียบหรือกดขี่ผู้หญิง และต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้หญิงด้วย เพราะในการท่องเที่ยวทางเพศ (sex tourism) นั้น ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ สัญชาติ หรือวัฒนธรรมของผู้หญิงถูกทำให้มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนในการค้าเพศ (sex trade) ส่วนการใช้มโนทัศน์เพื่อทำความเข้าใจการค้าประเวณีต้องให้ความสำคัญกับการใช้มโนทัศน์เรื่องเพศวิถี เพศภาวะ อำนาจ และการครอบงำภายในบริบทเฉพาะของการค้าประเวณี เพื่อตั้งคำถามที่จะสะท้อนให้เห็นทั้งการกดขี่และการต่อต้านของผู้หญิงในการค้าประเวณี (Kempadoo, 1996-7 อ้างใน Jaggar, 1997: 25-27)

ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับการค้าประเวณีของผู้หญิงในสังคมไทย ยศ สันตสมบัติ (2534) เสนอว่าการค้าประเวณีเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน ไม่สามารถอธิบายได้เพียงปัจจัยเดียว แต่การทำความเข้าใจการค้าประเวณีต้องพิจารณาบริบทและเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้การค้าประเวณีเกิดขึ้น และเติบโตขึ้นอย่างมีพลวัตในสังคมไทย หากพิจารณาในระดับมหภาค เรา

ต้องทำความเข้าใจนโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นระบบทุนนิยม ความทันสมัยแบบตะวันตก และการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมืองโดยดึงดูดทรัพยากรจากชนบทและปล่อยให้ภาคการเกษตรตกอยู่ในสภาวะที่เสียเปรียบ ตลอดจนการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างเมืองกับชนบท และการส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมที่ส่งเสริมความเป็นปัจเจกบุคคล ขณะที่การศึกษาในระดับชุมชน เราต้องทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตอันเป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งส่งผลต่อระบบการผลิตแบบยังชีพของชุมชน ทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรอย่างรวดเร็ว และชุมชนสูญเสียการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ในขณะที่พลังของลัทธิบริโภคนิยมไหลบ่าเข้ามาในชุมชน ทำให้มีความต้องการรายได้เพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น แต่ความสามารถในการตอบสนองความต้องการดังกล่าวของครอบครัวลดลง เพราะไม่สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ การออกไปเป็นแรงงานภายนอกชุมชนจึงเป็นเงื่อนไขที่สร้างการพึ่งพิงจากภายนอก เมื่อวิถีการผลิตแบบเดิมเปลี่ยนไป บทบาทของผู้หญิง ซึ่งเคยเป็นผู้ผลิตในภาคการเกษตร ก็กลายเป็นเพียงแรงงานเสริมในภาคการเกษตร และถูกทำให้กลายเป็นสินค้าหรือปัจจัยป้อนอุตสาหกรรมทางเพศที่กำลังเติบโตมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2534: 158-160) ส่วนงานของโสภิตา วีรกุล เทวัญ (2546) ชี้ให้เห็นความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงบริการในบาร์เบียร์ โดยเสนอว่าแม้ผู้หญิงบาร์เบียร์จะถูกตีตราจากสังคมว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” หรือ “ผู้หญิงที่เบี่ยงเบนออกจากศีลธรรมทางเพศ” แต่พวกเธอก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อการตีตราหรือการถูกทำให้เป็นชายขอบจากสังคม ผู้หญิงบาร์เบียร์ได้นำเสนอการสร้างตัวตน ซึ่งวางอยู่บนเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การให้ความหมายกับเรื่องเช็กส์ในฐานะงาน โดยพยายามแสวงหาเทคนิคการทำงานเพื่อความสำเร็จในอาชีพ และการรักษาความเป็นตัวตนของผู้หญิงบาร์เบียร์เพื่อจัดวางความสัมพันธ์กับลูกค้า สอง การให้ความหมายของการค้าประเวณีว่าเป็นแหล่งที่มาของรายได้เพื่อต่อสู้กับความจำเป็นชายขอบทางเศรษฐกิจ สาม การมีปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าในหลากหลายรูปแบบเป็นเงื่อนไขที่สร้างความเป็นตัวตนที่หลากหลายให้กับผู้หญิงบาร์เบียร์ โดยผู้หญิงได้จัดวางความสัมพันธ์กับลูกค้าเป็น 3 แบบ ซึ่งสัมพันธ์กับการนิยามตัวเอง คือ ในฐานะเพื่อน ในฐานะคู่รัก และในฐานะ ผู้สนับสนุน(sponsor) จะเห็นว่าการของยศนั้นเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัยเชิงโครงสร้างทั้งหลายที่เกี่ยวกับการเข้ามาสู่การค้าเพศของผู้หญิงเมื่อนำมาใช้ร่วมกับงานของโสภิตาที่มองความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงจะทำให้การวิเคราะห์ได้เห็นความเชื่อมต่อกันระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้างและการกระทำในระดับปัจเจกที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้ามาสู่การค้าบริการและการต่อสู้ต่อรองท่ามกลางบริบทโครงสร้างสังคมที่ครอบตัวผู้หญิงเอง

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะนำมโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นผู้กระทำการ (agency) และความเป็นอัตบุคคล (subjectivity) มาพิจารณาว่าภายใต้เงื่อนไขใดที่ทำให้ผู้หญิงขมกลายเป็นเหยื่อของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้พวกเธอต้องเลือกเข้าสู่การค้าประเวณีข้ามพรมแดน และภายใต้เงื่อนไขใดที่สร้างความเป็นผู้กระทำการให้กับผู้หญิงขม ซึ่งทำให้พวกเธอสามารถเลื่อนสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนสร้างความเป็นอัตบุคคลขึ้นมาได้

Abu-Lughod (1990) เสนอว่าการทำความเข้าใจการต่อต้านในชีวิตประจำวัน (everyday resistance) ของผู้หญิงสามารถใช้วัดระดับความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง และเปิดเผยให้เห็นรูปแบบของการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นด้วย การพิจารณาการต่อต้านต้องไม่ละเลยการแยกแยะความแตกต่างของการต่อต้านใน

รูปแบบต่างๆ และไม่ปิดกั้นการตั้งคำถามเกี่ยวกับการทำงานของอำนาจ เพื่อหลีกเลี่ยงการมองการต่อต้านทุกรูปแบบในฐานะสัญญาณของความไร้ประสิทธิภาพของระบบอำนาจ และความยืดหยุ่นและการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ไม่ยอมถูกควบคุม ซึ่งเป็นมุมมองแบบแยกขั้วระหว่างการต่อต้านและอำนาจ ดังนั้นหากมองว่า “ที่ใดมีการต่อต้าน ที่นั่นมีอำนาจ” (Abu-Lughod, 1990: 42) เราจะเริ่มค้นหาและพิจารณาการต่อต้านทุกรูปแบบว่ามีความสำคัญ อีกทั้งใช้การต่อต้านอย่างมียุทธศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของอำนาจและกระบวนการที่อำนาจควบคุมผู้คน มุมมองเกี่ยวกับการต่อต้านของ Abu-Lughod จึงชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจการต่อต้านทุกรูปแบบ รวมถึงการต่อต้านในชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมือในการสำรวจตรวจสอบอำนาจ เราจึงต้องพิจารณาการต่อต้าน ซึ่งดำรงอยู่ท่ามกลางอำนาจ ไม่ใช่อยู่นอกเหนืออำนาจ

Mahmood (2005) ได้แย้งว่าสตรีนิยมตะวันตกมักจะวัดความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงด้วยมุมมองเรื่องเสรีภาพ (freedom) หรือการปลดปล่อยจากอำนาจ ซึ่งวางอยู่ฐานคิดแบบคู่ตรงข้ามระหว่างการอยู่ภายใต้อำนาจ (subordination) กับการโค่นล้มอำนาจ (subversion) มุมมองดังกล่าวได้มองข้ามการกระทำของผู้หญิง ที่มีจุดยืนทางการเมืองและจริยธรรมนอกเหนือจากตรรกะว่าด้วยการต่อต้านและการกดบังคับ ดังนั้นการทำความเข้าใจแนวคิดว่าด้วยความเป็นผู้กระทำการจึงควรตั้งเป้าหมายทางการเมืองแบบก้าวหน้าออกไป ดังที่ Mahmood ยกตัวอย่างของผู้หญิงมุสลิมในขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาในประเทศอียิปต์ ซึ่งยึดถือบรรทัดฐานทางศาสนาและจริยธรรมเพื่อการสร้างตัวตนและการเปิดพื้นที่ทางสังคมในปริภูมิของศาสนาอิสลามว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงมุสลิม

Ortner (2006) ได้ให้ความหมายของ “ความเป็นอัตบุคคล” ที่สัมพันธ์กับอำนาจชุดต่างๆ และการต่อต้านของปัจเจกบุคคลว่าเป็นการมีสำนึกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง (specifically cultural and historical consciousness) และการมีสำนึกของผู้ปัจเจกบุคคลนี้ถูกประกอบสร้างมาจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโลกที่เขา/เธอมีประสบการณ์อยู่ตามกาลและเทศะ อย่างไรก็ตาม “ผู้คนที่มีความตระหนักรู้ในตนเอง (self-aware) และรู้จักสะท้อนย้อนคิด (reflexive)” (Ortner, 2006: 126) Ortner ยังได้ขยายความเพิ่มเติมว่าความเป็นอัตบุคคลมีลักษณะซับซ้อนทางวัฒนธรรมและอารมณ์ อันเป็นผลมาจากความสามารถในการสะท้อนย้อนคิด ที่จะตรวจสอบสัมพันธ์ภาพระหว่างตัวตนกับโลกภายนอกอยู่เสมอ จึงไม่น่าแปลกใจที่อัตบุคคลทางวัฒนธรรม (cultural subject) ที่อยู่ในภาวะของผู้มีอำนาจจะซึมซับรับเอาวัฒนธรรมครอบงำ (dominant culture) อย่างเต็มที่ และอัตบุคคลที่อยู่ในภาวะด้อยอำนาจจะถูกทำให้สยบยอมต่อวัฒนธรรมครอบงำได้ แต่ส่วนใหญ่กระบวนการดังกล่าวไม่ได้ทำงานได้สำเร็จสมบูรณ์ และยังทำให้เกิดกระแสต่อต้านของความเป็นอัตบุคคล (countercurrents of subjectivity) เช่นเดียวกับกระแสต่อต้านของวัฒนธรรม

ดังนั้นในบทความนี้จะนำเสนอว่าในสังคมที่การพัฒนา อุดมการณ์ทางเพศภาวะ ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ และโลกาภิวัตน์ได้รับการสถาปนาให้เป็นวัฒนธรรมครอบงำหรืออำนาจควบคุมผู้หญิงขมุ ความเป็นอัตบุคคล และความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุจะถูกประกอบสร้างขึ้นมาได้อย่างไร ผ่านการมีสำนึกของความเป็นลูกสาวตามจารีต ความเป็นแรงงานทางเพศข้ามชาติ และความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดี

การศึกษาครั้งนี้มาจากการทำงานวิจัยภาคสนามเพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงชม อายุระหว่าง 18-22 ปี ซึ่งทำงานแอมแปงชายบริการทางเพศในร้านคาราโอเกะในอำเภอชายแดนสองอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานีระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557-เดือนพฤษภาคม 2558 ในพื้นที่การศึกษา มีร้านคาราโอเกะ 16 ร้าน และมีผู้หญิงชมประมาณ 10 คน¹ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงชม จำนวน 3 คน อายุระหว่าง 18-22 ปี ตลอดจนการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในสถานการณ์ต่างๆ ในร้านโรสคาราโอเกะ (นามสมมติ) อาทิ การทำอาหารรับประทานร่วมกัน การร่วมงานฉลองวันคล้ายวันเกิด การออกไปเที่ยวนอกบ้าน การจัดอบรมเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ตลอดจนการเดินทางไปเยี่ยมครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลสามคนในแขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว โดยใช้ภาษาลาวอีสานสื่อสารกับผู้หญิงชม เพื่อลดช่องว่างเรื่องความแตกต่างทางภาษา เพราะผู้วิจัยไม่สามารถใช้ภาษาชมได้ และผู้หญิงชมก็จะใช้ภาษาชมเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

ผู้วิจัยทำงานวิจัยภาคสนามด้วยบทบาทที่หลากหลาย และสลับสับเปลี่ยนไปมาอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ ช่วงแรกของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเข้าไปทำงานเป็นอาสาสมัครของมูลนิธิส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ให้กับพนักงานบริการในร้านคาราโอเกะในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็แนะนำตัวเองว่าเป็นนักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนกลางคืน ผู้วิจัยสวมบทบาทเป็นนักท่องเที่ยว ออกไปนั่งดื่มและพูดคุยกับผู้หญิงชมในร้านคาราโอเกะเพื่อสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและสร้างความสนิทสนม จนได้รับความไว้วางใจและความสนิทสนมจากผู้ให้ข้อมูลและเจ้าของร้านในร้านคาราโอเกะที่ได้ไปเที่ยวประจำ ทำให้สามารถเข้าไปรับประทานอาหาร นั่งคุย และทำกิจกรรมต่างๆ ในร้านร่วมกับผู้หญิงชมและเจ้าของร้าน ตลอดจนเข้าไปช่วยเหลืองานเล็กๆ น้อยๆ ในร้าน เช่น เสิร์ฟอาหาร เก็บโต๊ะ เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่าการนำเสนอตัวตนที่หลากหลายของผู้วิจัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของผู้วิจัย (positionality) อันวางอยู่บนฐานของเพศภาวะ ชนชั้น ชาติพันธุ์/เชื้อชาติ สัญชาติ อายุ การศึกษา เช่น การนำเสนอตัวตนของผู้วิจัยในฐานะ “นักท่องเที่ยว” เป็นความพยายามที่จะปรับตัวตนให้เข้ากับลีลาชีวิต (lifestyle) และวิถีการทำงานของผู้ให้ข้อมูล และการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการเข้าถึงข้อมูล กล่าวคือ ในช่วงแรกที่ผู้วิจัยเข้าไปในสนามในฐานะอาสาสมัครของมูลนิธิฯ และนักศึกษาปริญญาเอก ผู้วิจัยถูกจัดวางความสัมพันธ์โดยผู้ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิฯ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบทางการ ทำให้การพูดคุยเรื่องส่วนตัว และความสัมพันธ์กับลูกค้าทำได้ยาก แต่เมื่อผู้วิจัยเริ่มเข้าไปคลุกคลีกับผู้ให้ข้อมูลในร้านคาราโอเกะบ่อยขึ้น ตลอดจนไปเยี่ยมครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยถูกจัดวางความสัมพันธ์ใหม่โดยผู้ให้ข้อมูลในฐานะ “พี่สาว” ผู้ให้ข้อมูลจึงเปิดเผยเรื่องส่วนตัว เช่น ปัญหาครอบครัว ความรัก และความสัมพันธ์กับลูกค้ากับผู้วิจัยมากขึ้น

ดังนั้นในบทความนี้ ผู้เขียนจึงต้องการชี้ให้เห็นทั้งเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางเพศภาวะในครอบครัวที่ทำให้ผู้หญิงชมกลายเป็น “เหยื่อ” หรือมีสถานะที่ด้อยอำนาจ และเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงชม

¹ ข้อมูลจากการสำรวจจำนวนผู้หญิงลาวในร้านคาราโอเกะของมูลนิธิแห่งหนึ่งในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลนี้เป็นเพียงตัวเลขการประมาณการจำนวนของผู้หญิงลาว การหาจำนวนที่แน่นอนของผู้หญิงลาวในการค้าประเวณี ทำได้ยากยิ่ง เพราะมีการเคลื่อนย้ายของผู้หญิงลาวอยู่ตลอด

สามารถแสดงความเป็นผู้กระทำการได้ เพื่อโต้แย้งกับมุมมองแบบทวิลักษณ์ของแนวคิดสตรีนิยมเกี่ยวกับการค้าประเวณีข้ามพรมแดนของผู้หญิง โดยใช้ข้อมูลจากงานวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงข้ามพรมแดนมาทำงานขายบริการทางเพศในร้านคาราโอเกะบริเวณพรมแดนไทย-ลาว

ผู้หญิงข้ามและผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรมของรัฐบาลลาว

ชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญกลุ่มหนึ่งของรัฐบาลลาวในการพัฒนาให้หลุดพ้นจากความล้าหลังและความยากจน เพราะจากงานศึกษาเพื่อประเมินความยากจนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Poverty Assessment – PPA) ซึ่งจัดทำโดยศูนย์สถิติแห่งชาติ โดยมีธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียสนับสนุน พบว่าประชากรบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะ กลุ่มชนที่พูดภาษามอญ-กัมพูชา เช่น คนขมุ ประชากรกลุ่มนี้มีจำนวนน้อยกว่าหนึ่งในสี่ของประชากรในประเทศ แต่คิดเป็นร้อยละ 56 ของประชากรที่อยู่ในฐานะยากจน (Asia Development Bank, 2001b อ้างใน คำ ลี, 2550: 155)

ในปี พ.ศ. 2539 รัฐบาลได้มีนโยบายให้ยุติการทำไร่หมุนเวียนหรือที่รู้จักกันในรูปแบบการทำไร่แบบถาง-เผา (slash-and-burn cultivation) เพื่อรักษาพื้นที่ป่า ดังนั้นประชาชนบนพื้นที่สูง ซึ่งดำรงชีพด้วยการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน ต้องย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ รัฐบาลจึงมีนโยบายโยกย้ายประชาชนบนพื้นที่สูงรวมถึงกลุ่มคนขมุ ให้ลงมาอยู่อาศัยในพื้นที่ใหม่ ซึ่งถนนหนทางเข้าถึงได้ โดยรัฐได้กำหนดเส้นตายของการยุติการทำไร่แบบถาง-เผาทั้งหมดในลาวภายในปี พ.ศ. 2553 การบังคับเคลื่อนย้ายประชาชนบนพื้นที่สูงให้ลงมาอยู่ในพื้นที่ราบ เป็นกระบวนการที่รัฐบาลลาวทำให้ประชากรบนพื้นที่สูง ซึ่งเคยอยู่ห่างไกลอำนาจของรัฐ เข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมดูแล หรือเรียกว่า “domestication” of highland population (Lyttleton et al., 2004: 56) และนโยบายดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือของการพัฒนาของรัฐ เพราะการย้ายประชากรบนพื้นที่สูงลงมาอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้จะช่วยลดงบประมาณของรัฐในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และช่วยลดปัญหาการทำลายป่า และการปลูกฝิ่น

อย่างไรก็ตาม การใช้แนวทางการพัฒนาที่เน้นอำนาจรัฐในการควบคุมดังกล่าวข้างต้น ก็ส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อการดำรงชีพของประชาชนบนพื้นที่สูงอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านถูกดึงออกมาจากแหล่งทรัพยากรเพื่อการทำมาหากิน ยิ่งไปกว่านั้น ที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ก็ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก และไม่มีเงินสนับสนุนจากรัฐสำหรับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ให้กับชาวบ้าน การบังคับโยกย้ายของประชากรจากพื้นที่สูง เช่น คนม้ง คนอาข่า คนขมุ ในเมืองสิงและเมืองลอง แขวงหลวงน้ำทา ส่งผลให้ผู้คนจากกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเหล่านี้ขาดการดำรงชีพที่ยั่งยืน ไม่มีที่ดินที่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตร ทำให้ต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างให้กับนายทุนชาวจีนที่มามลงทุนทำการเกษตรในพื้นที่ (Lyttleton et al., 2004) หลายหมู่บ้านของชาวขมุในแขวงหลวงพระบางก็ได้รับผลกระทบจากนโยบายบังคับย้ายถิ่นฐานของรัฐบาลลาวเช่นเดียวกัน ในฐานะกลุ่มเป้าหมายของการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาของรัฐ ส่งผลให้ผู้หญิงขมุจำนวนมากถูกดึงเข้ามาป้อนอุตสาหกรรมทางเพศทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังจะขอยกตัวอย่างจากประสบการณ์ชีวิตของฟ้า (นามสมมติ) ลิลลี่ (นามสมมติ) และแนน (นามสมมติ)

ฟ้า สาวชาวขมุอายุ 18 ปี หญิงสาวร่างเล็กผอมบาง ผิวสีน้ำตาล เป็นลูกสาวคนที่สาม มีพี่น้อง 5 คน พี่สาวคนแรกแต่งงานและมีลูกชายอายุหนึ่งขวบ แต่เพิ่งหย่าร้างกับสามี ขณะนี้ได้มาทำงานขายบริการทางเพศที่ร้านโรสคาราโอเกะเช่นเดียวกับฟ้า พี่ชายเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7 ในเมืองหลวงพระบาง ส่วนน้องชายหนึ่งคนและน้องสาวอีกสองคนกำลังเรียนหนังสือเช่นกัน ครอบครัวของเธอยากจน อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในเมืองปากอู แขวงหลวงพระบาง ห่างจากตัวเมืองหลวงพระบางไม่มาก หากขับรถจักรยานยนต์ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง

ครอบครัวของฟ้าเป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายบังคับให้ประชาชนบนพื้นที่สูงโยกย้ายลงมาตั้งหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ใกล้ถนน เพื่อจะได้เข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา หรือ “สุขศาลา” (สถานบริการสุขภาพในระดับท้องถิ่น) รัฐได้จัดสรรที่ดินให้แก่ครอบครัวสร้างบ้านเรือนและเพาะปลูก แต่รัฐกลับไม่ได้สนับสนุนงบประมาณสำหรับการสร้างบ้านให้แก่ครอบครัว ทั้งที่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เพราะทำการเกษตรแบบยังชีพ ข้าวที่ปลูกก็ไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคของครอบครัวในแต่ละปี และครอบครัวก็มีรายได้เพียงเล็กน้อยจากการขายพืชพันธุ์ที่ปลูกไว้ไน้ นอกจากนี้ที่ดินทำกินที่ได้รับจัดสรรมาก็ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถทำการเกษตรเพื่อดำรงชีพได้ดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้ คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านจึงต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในไทยเพื่อหาเงินมาสร้างบ้านและใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีความลำบากในเรื่องการหาอาหารการกิน เพราะที่อยู่เดิมมีแหล่งอาหารและรายได้จากการเข้าป่าล่าสัตว์

ยิ่งไปกว่านั้น ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวก็ย่ำแย่ลง เมื่อ พ่อ ซึ่งเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ถูกไฟไหม้ ขณะที่ไปเผาไร่ ทำให้แม่ต้องขายทรัพย์สินที่มีเพื่อนำเงินไปรักษาพ่อ แต่เมื่อพ่อหายดีแล้ว พ่อก็ไม่สามารถทำงานหนักได้ดั้งเดิม พี่สาวคนโตของฟ้าจึงต้องหยุดเรียน หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อไปทำงานเป็นแรงงานข้ามชาติในไทย และเมื่อพี่สาวแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวของสามี ฟ้า ในฐานะลูกสาวคนที่สอง ก็ไม่ได้เรียนหนังสือต่อเช่นกัน เพื่อทำหน้าที่หาเงินช่วยพ่อแม่แทนพี่สาวคนโต ในขณะที่พี่ชายได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา เพราะพ่อแม่หวังว่าถ้าพี่ชายเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 7 พี่ชายจะได้ไปสอบทำงานเป็นพนักงานของรัฐ

หลังจากหยุดเรียน “ฟ้าก็มาหางานทำ ตอนแรกฟ้ามาทำงานในเมืองหลวงพระบาง อยู่ร้านอาหารทำงานเสิร์ฟ ล้างจาน ต้องตื่นตั้งแต่หกโมงเช้า แล้วก็ได้นอนตอนตีหนึ่ง ได้เงินวันละ 40 บาท ไม่ไหว ก็เลยออกเพราะเงินไม่พอ” (สัมภาษณ์ฟ้า, วันที่ 10 มีนาคม 2558) เนื่องด้วยค่าจ้างรายวันที่ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเงินสำหรับสร้างบ้านใหม่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ ฟ้าจึงตัดสินใจติดตามพี่สาวคนที่เป็นญาติกันมาทำงานในไทยโดยไม่ลังเล เมื่อเธอถูกชักชวนให้มาทำงานในร้านคาราโอเกะที่ไทยด้วยเงินเดือน 7,000-8,000 บาท แต่ในตอนแรกพี่สาวคนนั้นไม่ได้เปิดเผยว่าการทำงานในร้านโรสคาราโอเกะ ไม่มีเงินเดือนให้พนักงาน แต่รายได้จะมาจากค่าขายดื่มให้ลูกค้า ค่าบริการในร้านจากลูกค้า หรือ “ทิป” และการขายบริการทางเพศให้กับลูกค้า และเมื่อฟ้ามารู้ความจริงภายหลัง เธอก็ไม่สามารถหันหลังกลับบ้านได้แล้ว “ถ้าไม่อยู่นี้ก็ไม่ว่าจะเอาเงินที่ไหนไปเลี้ยงพ่อแม่ เลี้ยงน้อง” ฟ้าเล่าถึงช่วงที่ตัดสินใจค้าบริการว่า

“ฟ้าก็กลัวสิ อยากกลับบ้าน แต่เชื่อว่าถ้ากลับบ้าน ก็ต้องจ่ายเงินเอง เราไม่มีเงิน กลับ เพราะเขาออกค่ารถให้ แล้วเราก็ไม่เคยออกจากบ้านมาก่อนในชีวิต ก็ไม่รู้ว่าจะกลับบ้านเอง จะไปอย่างไร ก็เลยได้มากับเขา มาถึงตอนแรกฟ้าก็มาเสิร์ฟก่อน เสิร์ฟได้ 5 เดือน ก็ค่อยตัดสินใจไปกับแขก ... ไม่มีเงินเดือน ได้เป็นค่าขายเครื่องดื่ม และค่าทิป ตอนนั้นได้ค่าทิป เยอะ บางวันได้ถึงพันเลยนะ หรือไม่กี่อย่างน้อยๆ ได้วันละ 200-300 บาท ... ฟ้าเก็บเงินได้ ก็ส่งไปให้ที่บ้าน เดือนละ 7,000-8,000 บางทีก็ได้หมื่นกว่า 20,000 ... ตอนนั้นบ้านเราก็ยังสร้างไม่เสร็จ น้องก็เรียนหนังสือ แม่ก็ไม่สบาย เงินที่ส่งไปก็ไม่พอ แล้วตอนนั้นพี่สาวโทรมา บอกว่าแม่ล้ม แล้วก็ตัวลั่น ต้องพาไปหาหมอ ฟ้าก็เลยตัดสินใจไปกับแขก” (สัมภาษณ์ฟ้า, วันที่ 10 มีนาคม 2558)

การตัดสินใจไปกับลูกค้าครั้งนั้นถือเป็นการขายประสบการณ์ทางเพศครั้งแรก หรือ “การเปิดสด” ของฟ้าด้วยราคา 12,000 บาท เพราะเมื่อครั้งที่อยู่บ้านกับพ่อแม่ ฟ้าไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายมาก่อน เนื่องจากพ่อแม่สอนว่าผู้หญิงที่ดีต้องรักษานวลสงวนตัว ฟ้าเล่าว่าประสบการณ์ทางเพศจาก “การเปิดสด” ครั้งนั้นนอกจากจะสร้างความกลัวและความเจ็บปวดแล้ว เธอยังเสียใจมากด้วย เพราะคิดว่าตัวเองไม่สามารถทำตามคำสอนของพ่อแม่ได้ แต่หลังจาก “การเปิดสด” ครั้งนั้น ฟ้าก็ตัดสินใจเลือกขายบริการทางเพศให้กับลูกค้าในร้านโรสคาราโอเกะต่อไป โดยปกปิดเรื่องนี้ไม่ให้พ่อแม่รับรู้ เพราะครอบครัวและชุมชนของเธอไม่ยอมรับอาชีพนี้ “แม่เคยบอกว่าถ้ามาทำงานแบบนี้ ไม่ต้องทำให้กลับบ้าน ถ้าแม่รู้ว่ามาทำงานแบบนี้ แม่จะไม่ให้อยู่บ้านด้วย” (สัมภาษณ์ฟ้า, วันที่ 10 มีนาคม 2558)

ส่วน ลิลลี่ สาวชาวขมุ อายุ 19 ปี จากแขวงหลวงพระบาง มาทำงานขายบริการทางเพศครั้งแรกในชีวิตในร้านโรสคาราโอเกะ จากนั้นก็ย้ายไปทำงานหลายร้านในบริเวณชายแดนไทย มีประสบการณ์การทำงานประมาณ 3 ปี ขณะที่ผู้เขียนทำงานวิจัยภาคสนาม เธอกลับมาอยู่ที่ร้านโรสคาราโอเกะอีกครั้ง เธอเป็นลูกสาวคนสุดท้อง มีพี่น้อง 3 คน พี่สาวทั้งสองคนแต่งงานแล้ว ส่วนพี่ชายยังไม่ได้แต่งงาน จึงอยู่บ้านช่วยพ่อแม่ทำอะไร ครอบครัวของลิลลี่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านกลางป่าเขา ไม่มีถนนหนทางเข้าไปถึง แต่มีแม่น้ำอูที่แสนเชี่ยวกราดไหลผ่าน ชาวบ้านในบริเวณนั้นจึงเดินทางสัญจรด้วยเรือโดยสารหรือเรือหางยาว เหตุผลจำเป็นที่เธอต้องตัดสินใจมาทำงานบริการทางเพศในประเทศไทย คือความปรารถนาที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น รวมถึงความต้องการหาเงินเก็บสำหรับสร้างบ้านและประกอบอาชีพของตัวเองในอนาคต “ต่อไปข้างหน้าเขาจะลำบากเรื่องทำอะไรทำสวน เราก็คิดพัฒนาว่าอนาคตของเราจะไม่ทำอย่างนี้ เราต้องหาเงิน”

ครอบครัวของลิลลี่ยากจน เพราะพ่อแม่ทำไร่ข้าว เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชผักผลไม้ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนและแบ่งปันญาติพี่น้อง แต่ก็นำไปขายเพื่อหารายได้เป็นบางครั้ง เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากตลาด การคมนาคมขนส่งก็ไม่สะดวก นอกจากนี้พ่อของลิลลี่ก็ป่วยเรื้อรัง ไม่สามารถทำงานหนักได้ แม่กับพี่ชายจึงต้องช่วยกันทำงานในไร่ แม้ว่าครอบครัวของลิลลี่จะยากจน แต่ลิลลี่ก็ขวนขวายหาโอกาสทางการศึกษาด้วยการทำงานรับจ้างและปลูกผักขายเพื่อเก็บเงินค่าเล่าเรียนด้วยตัวเองมาตลอด เพราะเธอเรียนหนังสือเก่ง จึงได้รับการสนับสนุนจากครูให้เรียนต่อหลังจากจบชั้นประถมศึกษา แต่เมื่อเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ลิลลี่ก็ตัดสินใจหยุดเรียนกลางคัน เพราะเพื่อนชวนให้ไปทำงานด้วยกันที่เวียงจันทน์ เพราะคิดว่า “ไม่

อยากเรียน มันไม่เหมือนเรียนอยู่ไทยนะ อยู่ลาว เรียนหนังสือต้องใช้เงินตลอด อยู่ไทยยังมีเรียนฟรี อยู่ลาวไม่มี นับตั้งแต่อนุบาลขึ้นไปได้เสียเงินหมด ปีหนึ่งก็เสียสองหมื่นสามหมื่นบาท ตอนเรียนพ่อแม่ก็ไม่ได้เอาเงินให้เรา มีแต่หาเงินเอง” (สัมภาษณ์ลิลลี่, วันที่ 19 มกราคม 2558) ลิลลี่จึงหนีออกจากบ้านตามเพื่อนไปทำงานที่เวียงจันทน์ เนื่องจากพ่อแม่ห้ามปรามไว้ เพราะไม่อยากให้ลูกสาวไปอยู่ห่างไกลจากครอบครัว ต่อมาเพื่อนชวนมาทำงานที่ไทย จึงตัดสินใจมาทำเพราะเธอรู้ว่าแม้จะเรียนต่อไป เธอก็มองไม่เห็นหนทางที่จะหาเงินส่งเสียตัวเองได้ตลอด และครอบครัวก็ไม่สามารถส่งเสียเธอได้ อีกทั้งครอบครัวของลิลลี่กำลังจะถูกบังคับให้ย้ายออกมาจากหมู่บ้านเดิม เนื่องจากรัฐได้อนุญาตให้บริษัทจากจีนเข้ามาดำเนินโครงการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าในแม่น้ำอู เมืองงอย ซึ่งจะส่งผลให้หมู่บ้านของเธอจมอยู่ใต้เขื่อน ดังนั้นรัฐบาลจึงจะอพยพชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบออกมาตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ที่รัฐบาลจัดสรรให้ ทำให้ลิลลี่กลัวว่าครอบครัวของเธอจะไม่มีเงินสร้างบ้านใหม่และไม่มีทุนรอนสำหรับการลงทุนในอนาคต เธอจึงตัดสินใจหยุดเรียนเพื่อออกไปหาเงินมาสร้างบ้านใหม่ให้พ่อแม่ และเก็บเงินเพื่อทำกิจการค้าขายของตัวเอง เพราะต่อไปรัฐบาลให้ยกเลิกการทำไร่แบบดั้งเดิม เธอจึงต้องคิดหาทางประกอบอาชีพใหม่

อย่างไรก็ตาม การทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าที่เวียงจันทน์ ซึ่งได้รับค่าจ้างเพียง 2,500 บาทนั้น ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายส่วนตัวของเธอเอง ลิลลี่จึงตัดสินใจมา “เสียดวง” กับเพื่อน เมื่อเพื่อนชวนเธอมาทำงานในร้านคาราโอเกะชายแดนไทย ทั้งคู่ก็หลบหนีเข้ามาทำงานแบบผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นการเดินทางมาไทยครั้งแรก โดยข้ามพรมแดนมาด้วยบัตรผ่านแดนชั่วคราวและมาขึ้นที่ท่าน้ำในหมู่บ้านแก้งเกลี้ยง อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

แม้จะเคยมีความสัมพันธ์ทางเพศกับแฟนหนุ่ม ซึ่งเป็นรุ่นพี่ในโรงเรียนมาแล้ว แต่ลิลลี่ก็ยังคงมีความลำบากใจที่จะขายบริการทางเพศ เพราะสังคมลาวไม่ยอมรับ แต่ด้วยความตั้งใจที่จะมา “หาเงิน” กอปรกับเห็นเพื่อนๆ ที่ขายบริการทางเพศให้ลูกค้า “หาเงิน” ได้จำนวนมาก ทำให้ลิลลี่ตัดสินใจเดินเข้าสู่เส้นทางเพศพาณิชย์ข้ามพรมแดน ลิลลี่เล่าว่าเมื่อเข้ามาทำงานในร้านคาราโอเกะ เจ้าของจะบอกว่าต้องทำอะไร แต่ไม่ได้บังคับ เธอเป็นคนตัดสินใจเอง “เรื่องนั้นก็แล้วแต่เรา ไม่ได้บังคับ แล้วแต่เราจะทำ แบบว่าเราหาเงินเอาเอง อยากได้ก็ทำ ไม่อยากได้ก็ไม่ใช่ไร ... อยู่นานนะ เกือบเดือน เพื่อนก็พูดว่า เธอมาหาเงินนะ เธอจะทำยังไง เราก็คิดมาก แต่เราได้มาหาเงินแล้ว ยังไงก็ให้มันได้เงินกลับไป แล้วก็คิดถึงครอบครัว เราถึงลงมา อยู่นี้ได้เกือบเดือนถึงไปกับแขก” (สัมภาษณ์ลิลลี่, วันที่ 19 มกราคม 2558)

ประสบการณ์ชีวิตของลิลลี่แสดงให้เห็นว่านโยบายพัฒนาของรัฐมีส่วนประกอบสร้างความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการดำรงชีพของคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง การทำเกษตรแบบยังชีพและการมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าของรุ่นพ่อแม่กลายเป็นสิ่งที่ต้องถูก “ลบล้าง” จากมุมมองของรัฐ การโยกย้ายหมู่บ้านลงมาอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรไว้ให้คือการเริ่มต้นวิถีชีวิตแบบใหม่ ที่รัฐโฆษณาชวนเชื่อว่าจะทำให้ชาวบ้านเข้าถึงการพัฒนาจากรัฐ ดังนั้นคนหนุ่มสาวจึงต้องออกไปแสวงหาเงินเพื่อเตรียมพร้อมกับการใช้ชีวิตในพื้นที่ใหม่ และหาทางดิ้นรนให้ครอบครัวมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เพื่อหลุดพ้นจากความยากจน

กรณีของ แนน สาวชาวมุ อายุ 22 ปี ทำงานอยู่ในร้านโรสคาราโอเกะมาได้เกือบ 2 ปี เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เป็นลูกสาวคนที่สอง อยู่หมู่บ้านชนบทห่างไกลในเมืองหนองเขียว ทางเหนือของแขวงหลวง

พระบาง เธอมีรูปร่างใหญ่ คู่มือทรวดมีทรงผิวก่อนข้างขาว หน้าตาของแนนอาจจะไม่ได้สวยโดดเด่นในร้าน แต่เธอก็มีลูกค้าประจำที่ชื่นชอบในความเป็นคนอารมณ์ดีและความซื่อตรง เธอมีพี่ชายหนึ่งคน และน้องอีกสี่คน น้องชายสองคนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 น้องสาวอีกคนเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และน้องสาวคนสุดท้ายก็เรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 สมัยก่อนนั้นครอบครัวของแนนค่อนข้างยากจน อาศัยอยู่ในบ้านไม้เล็กๆ ในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากความเจริญ “เมื่อก่อนเราอยู่นั้น บ้านนอก ตอนอายุ 7-8 ปีเปล้ามาก ไฟฟ้าก็ไม่มี โรงสียี่ข้าวก็ไม่มี ... เมื่อก่อนไม่มีโรงสียี่ข้าว ได้ตำเอา ไฟฟ้าก็ยังไม่ทันมา ตอนไปตำข้าว เขาก็จะให้เราไปคนเดียว เราก็ต้องไปชวนเพื่อน ตำของเธอ แล้วก็ตำของฉฉ ฉฉเสร็จ ทำคนเดียวไม่เสร็จ มันเหนื่อย” (สัมภาษณ์แนน, วันที่ 22 มิถุนายน 2557) พ่อแม่ทำไร่ข้าวและปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ลูกเดือย สับปะรด พี่ชายเป็นทหารอยู่ที่เมืองไชยะบุรี 4-5 ปีแล้ว แต่ไม่ได้ส่งเงินให้ครอบครัว ดังนั้นเธอจึงต้องหยุดเรียนหนังสือหลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อออกมาทำงานหาเงินช่วยพ่อแม่

หมู่บ้านของแนนได้ถูกย้ายให้มาอยู่ใกล้ถนนหนทางตามนโยบายการพัฒนาของรัฐ เมื่อมีถนนหนทางเข้าถึง ทำให้ชาวบ้านได้มีไฟฟ้าใช้ การเดินทางเข้าไปในตัวเมืองหลวงพระบางก็สะดวกสบายมากขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลง มีความต้องการบริโภคของใช้ในครัวเรือนมากขึ้น แต่รายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรกลับได้เพียงเล็กน้อย ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานของคนหนุ่มสาวเข้ามาทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ เช่น เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ ประสบการณ์การเป็นแรงงานเคลื่อนย้ายของแนนเริ่มต้นก่อนอายุ 20 ปี ด้วยการทำงานขายเบียร์ในร้านกินดื่มในเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ เหตุผลของการเดินทางออกจากหมู่บ้านครั้งแรกนั้นคือความต้องการหนีการบังคับแต่งงานที่แม่ของเธอจัดหาคู่มาให้ เพราะเธอยังไม่ยอมแต่งงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าครอบครัวยังขัดสนทางเศรษฐกิจ พ่อแม่มีภาระต้องส่งเสียน้องอีกสี่คนเรียนหนังสือ บ้านที่ครอบครัวอยู่ก็หลังเล็กทรุดโทรม หากเธอแต่งงานไป เธอก็ต้องไปดูแลและช่วยเหลืองานของครอบครัวสามีตามที่สังคมกำหนด ขณะเดียวกันเธอก็เห็นเพื่อนบางคนก็ออกไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ มีเงินกลับมาให้พ่อแม่สร้างบ้านและซื้อเครื่องไฟฟ้าต่างๆ ทำให้เธอเกิดความปรารถนาที่จะออกจากหมู่บ้านเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวและตัวเองเช่นกัน “เรามาทำงานแบบนี้ เราทุกขใจเรื่องอะไร ก็ทุกขใจเรื่องเงินนี่แหละ”

ประสบการณ์ในการเดินทางเคลื่อนย้ายแรงงานทางเพศข้ามชาติของแนนเกิดขึ้นจากการชักชวนของเพื่อนที่รู้จักกันในหมู่บ้าน ซึ่งเคยมาทำงานในร้านคาราโอเกะในประเทศไทยโดยไม่ได้เปิดเผยให้แนนรู้มาก่อนว่างานนี้เกี่ยวข้องกับการแอบแฝงขายบริการทางเพศด้วย แนนตัดสินใจตามเพื่อนมาทำงานในไทย เพราะต้องการมาเห็นความทันสมัยในไทย และต้องการหาเงินให้ได้มากขึ้น “มาอยู่ได้อาทิตย์นึง ไม่มีใครบอก แนนก็ไม่รู้เนาะ ก็เลยถามอ๊แม่ (หมายถึงเจ้าของร้านผู้หญิง-ผู้เขียน) เป็นอาทิตย์นั่นแหละ ถึงถามอ๊แม่ว่าทำงานแบบนี้มีเงินเดือนไหม แม่บอกว่าไม่มี เราหาเอง ... เราจะได้ตอนนั่งกับแขก เวลาแขกให้ทิปให้อะไรนะ” (สัมภาษณ์, วันที่ 23 พฤษภาคม 2558)

แม้จะรับรู้ว่าจะต้องขายบริการทางเพศด้วย จึงจะมีรายได้เพียงพอในการส่งให้ครอบครัว แต่แนนก็ใช้เวลาเกือบหนึ่งเดือนตัดสินใจขายบริการทางเพศครั้งแรกในชีวิต หรือ “เปิดสด” ให้กับลูกค้าชายวัยกลางคน

ที่มาเที่ยวไล่เที่ยวซื้อเธออยู่ตลอดในช่วงนั้น เพราะลูกค้าคนนี้ให้ความเอาใจใส่เธอและพร้อมที่จะทุ่มเงินจำนวน 10,000 บาทให้กับการซื้อประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกของเธอ

จากประสบการณ์ชีวิตของแนนเกี่ยวกับการเป็นแรงงานทางเพศในไทยชี้ให้เห็นภาวะความรับผิดชอบของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัวและความปรารถนาที่จะ “หาเงิน” เพื่อจะยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น ซึ่งเกิดจากแรงผลักดันของวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ ที่มีเป้าหมายให้ลาวหลุดพ้นจากภาวะด้อยพัฒนาและความยากจน นอกจากนี้ผู้หญิงในรุ่นของแนน ก็ต้องการแสวงหาประสบการณ์ชีวิตที่แปลกใหม่ของแรงงานเคลื่อนย้าย รวมถึงอิสระในการใช้ชีวิตเพื่อใช้เวลาในการเดินทางตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ผู้หญิงต้องแต่งงาน อยู่บ้าน ทำไร่ เลี้ยงดูลูกๆ และพึ่งพาสามีอย่างผู้หญิงคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ดังที่แนนพูดไว้ด้วยน้ำเสียงหนักแน่นว่า “แนนก็ไม่สนคนที่บ้านจะเอาหัวเอาลูก เราก็กินหาเงิน ได้เงินค่อยกลับไปอยู่บ้าน” (สัมภาษณ์แนน, วันที่ 23 พฤษภาคม 2558)

เพศภาวะและเพศวิถีในสังคมขมุ

การศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะและครอบครัวในสังคมขมุนั้นมีค่อนข้างจำกัด ในจำนวนงานศึกษาที่มีอยู่ได้กล่าวถึงการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงในครอบครัวที่สูงกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงขมูมีฐานะเป็น “แม่เฮือน” หรือ “แม่เรือน” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมในครัวเรือน เช่น พิธี “สู่ขวัญแนวข้าวปลูกและการเลี้ยงผีตาแฮก” ก่อนการเพาะปลูกข้าวไร่ของครอบครัว และพิธี “ฮีดแฮกกินข้าวใหม่” (แรกกินข้าวใหม่) หลังการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ (จำปาทอง โปธิ์จันธิราช, 2551) เพราะโครงสร้างทางสังคมของชาวขมุ จะมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายผู้หญิง เมื่อผู้ชายแต่งงานแล้ว ถือว่าเป็นสมาชิกของตระกูลฝ่ายหญิง ผู้ชายต้องเปลี่ยนการนับถือผีบรรพบุรุษของตนเองมาเป็นผีบรรพบุรุษของภรรยา บุตรที่เกิดขึ้นต้องสืบเชื้อสายทางฝ่ายแม่ ในฐานะ “แม่เฮือน” บทบาทและหน้าที่หลักของผู้หญิงจึงจำกัดอยู่ในพื้นที่ครัวเรือน และเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว อาทิ หุงหาอาหาร ตำข้าว ตักน้ำ เลี้ยงสัตว์ และทำงานในไร่ ดังนั้นความเป็นผู้หญิงขมุที่ดีจึงต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ ขยันขันแข็ง และเอาใจใส่งานบ้านงานเรือน ขณะที่ผู้ชายจะมีบทบาทและหน้าที่ออกไปล่าสัตว์และทำมาค้าขายหาเงินนอกหมู่บ้าน นอกเหนือจากงานในไร่ในสวน ดังคำกล่าวในสังคมขมุที่ว่า “มีเด็กหญิงได้ข้าว มีเด็กชายได้เงิน” (ดำรง ทายานิน, 2548 อ้างใน ศิริจินดา ทองจินดา, 2556: 353) อีกทั้งผู้ชายไม่ถูกคาดหวังให้ต้องรับผิดชอบความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัว เมื่อผู้ชายออกไปเป็นแรงงานรับจ้างภายนอกหมู่บ้าน ลูกชายจึงไม่ต้องรับผิดชอบส่งเงินให้พ่อแม่ดังเช่นลูกสาว

อย่างไรก็ตาม วิธีคิดในการแบ่งแยกพื้นที่ครัวเรือนและพื้นที่สาธารณะสำหรับหญิงชายและการมีอำนาจในครัวเรือนของผู้หญิงในสังคมขมุนี้ แท้ที่จริงอาจจะไม่ได้ให้อิสระหรืออำนาจในการกำหนดชีวิตของผู้หญิงมากนัก เพราะการกำหนดบทบาทให้ผู้หญิงอยู่ในพื้นที่ครัวเรือนนั้นทำให้ผู้หญิงถูกจำกัดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ดังเช่นกรณีครอบครัวของฟ้า พ่อแม่อยากให้พี่ชายคนที่สองมีการศึกษาที่ดี ได้เรียนต่อระดับสูง เพราะพ่อแม่คาดหวังว่าอนาคตลูกชายจะได้ทำงานมีเงินเดือน ไม่ต้องมาทำอะไรทำสวนเหมือนพ่อแม่

ในขณะที่พ่อแม่ขอให้พ่ายุติเรียนหนังสือ หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ห้า เพื่อออกมาช่วยครอบครัว และเลี้ยงดูน้องๆ ขณะที่พ่อแม่ไปทำงาน

อย่างไรก็ตาม นโยบายการบังคับเคลื่อนย้ายของรัฐ ความทันสมัย และการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของชุมชนและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในสังคมชน แต่เดิมผู้หญิงเคยมีบทบาทในการผลิตในครัวเรือน ผู้หญิงก็ถูกทำให้กลายเป็นแรงงานในภาคบริการ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมทางเพศ การเคลื่อนย้ายของผู้หญิงออกจากหมู่บ้านมาเป็นแรงงานทางเพศจึงสร้างความตึงเครียดและความขัดแย้งเกี่ยวกับบทบาททางเพศภาวะและการควบคุมเพศวิถีของผู้หญิงในสังคมชน เมื่อมีผู้หญิงคนใดตัดสินใจออกจากหมู่บ้านเพื่อไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองใหญ่ และกลับบ้านมาพร้อมข้าวของเงินทองให้พ่อแม่ ผู้หญิงคนนั้นก็อาจจะถูกจับจ้องและตั้งข้อสงสัยจากคนในชุมชนว่าไปเป็น “กะหรี” หรือไปทำงานขายบริการทางเพศ ทำให้ผู้หญิงคนนั้นถูกลดทอนคุณค่าได้ ดังนั้น หญิงสาวชาวชนจำนวนมากที่ต้องออกมาเป็นแรงงานอพยพเพื่อหาเงินให้ครอบครัว จึงเสี่ยงกับการถูกตีตราว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี เพราะการใช้ชีวิตนอกชุมชนทำให้การควบคุมจากกรอบทางเพศภาวะและเพศวิถีของสังคมชนลดลงไปด้วย เนื่องจากในสังคมชนความเป็นผู้หญิงขมที่ตีถูกกำหนดจากการมีเพศสัมพันธ์เพื่อการสืบทอดลูกหลาน เพศสัมพันธ์ที่อยู่นอกวิถีคิดดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่ถูกยอมรับจากคนในสังคมและชุมชน (นิพัทธ์เวช สืบแสง, 2539 อ้างใน ศิริจินดา ทองจินดา, 2556)

ทว่า การมีประสบการณ์ทางเพศก่อนการแต่งงานของหญิงสาวก็ไม่ได้ถูกตำหนิจากสังคมชนในทุกกรณี จากงานศึกษาของ Lyttleton & Vorabouth (2011) พบว่าสังคมชนในลาวยอมรับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานของหญิงสาวได้ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าการมีเพศสัมพันธ์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการคบหาดูใจระหว่างวัยรุ่นหญิงชาย และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานต้องเกิดขึ้นนอกบ้าน เพราะถ้าหากเกิดขึ้นในบ้านจะเป็นการ “ผิดผี” หรือละเมิดข้อห้ามทางความเชื่อ และต้องไม่ให้พ่อแม่รู้ รวมถึงต้องไม่ให้เกิดการตั้งครรภ์ เพราะถ้าหากพ่อแม่รับรู้เรื่องนี้ พ่อแม่จะให้แต่งงานกัน หรือพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะให้ผู้ชายจ่ายเงิน ยกตัวอย่างลิลลี่ เธอเคยมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพื่อนชาย ขณะที่ออกมาเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม เพราะตอนนั้นเธอออกมาเรียนต่อในเมืองและพักอาศัยอยู่หอพัก และเธอก็ไม่ได้ปกปิดพ่อแม่ เพราะเธอตั้งใจจะคบหาผู้ชายคนนั้น และคาดหวังว่าจะแต่งงานกันหลังจากเรียนจบ แต่การมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายเพื่อแลกกับเงิน ซึ่งเป็นเช็ทส์ที่ไม่เกี่ยวกับความรัก ถูกสังคมชนตัดสินว่าเป็น “เช็ทส์ที่ไม่ดี” และถือว่าเป็น “เช็ทส์” ในลำดับขั้นที่ต่ำกว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานภายใต้การจัดลำดับศีลธรรมทางเพศของสังคมชน (ดูเพิ่มเติม Rubin, 1984) และวิธีคิดเรื่องเพศนี้ก็มีอำนาจควบคุมผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ดังนั้น ผู้หญิงขมที่ทำงานขายบริการทางเพศจึงถูกตัดสินและตีตราจากครอบครัวและชุมชนว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” ดังที่ลิลลี่ เล่าให้ฟังว่า “ถ้าเป็นในบ้านเรา ผู้หญิงมาทำแบบนี้ก็จะไม่ได้ผิวเลย เพราะว่าเขาจะดูถูกมาก ... เขาก็ไม่อยากแต่ง ผู้ชายก็มองว่ามีคนนอนด้วยหลายคนแล้ว” (สัมภาษณ์ลิลลี่, วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558) หรือฟ้าต้องปกปิดครอบครัวเรื่องการทำงานบริการทางเพศ เพราะแม่ไม่ยอมรับการทำงานเช่นนี้

อำนาจทางเศรษฐกิจและการปรับความสัมพันธ์ทางเพศภาวะของผู้หญิงขม

เงื่อนไขเชิงโครงสร้างและเงื่อนไขทางวัฒนธรรมได้ตีกรอบการเลือกของผู้หญิงชมให้เข้าสู่พื้นที่เพศพาณิชย์ข้ามแดน แม้ว่าจากกรณีศึกษาพวกเธอจะยอมรับว่าการทำงานขายบริการทางเพศเป็นการตัดสินใจเลือกด้วยตัวเอง ไม่ได้ถูกบังคับหรือล่อลวงจากผู้ใด แต่การเลือกนี้ก็ถูกกำหนดจากเงื่อนไขอันเป็นผลสืบเนื่องจากความยากจนของครอบครัว กระแสการพัฒนาของรัฐลาวที่ไม่เท่าเทียม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและลาว พลังของความทันสมัย และความสัมพันธ์ทางเพศภาวะในครอบครัว ดังนั้นทางเลือกของผู้หญิงชมในการเข้าสู่ธุรกิจค้าเพศในร้านคาราโอเกะชายแดนไทยจึงเป็นทางเลือกที่มีอิสระและมีเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงลาวตกอยู่ในสถานะของ “เหยื่อ” หลายระดับ อย่างไรก็ตาม แม้เพศพาณิชย์ข้ามแดนจะเป็นตัวเลือกที่มีอยู่จำกัดในการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจของผู้หญิงชม แต่พวกเธอก็พยายามมองหาพื้นที่ในการต่อรองกับอำนาจชุดต่างๆ ที่ควบคุมพวกเธอเพื่อแสดงให้เห็นความเป็นผู้กระทำการในเพศพาณิชย์ข้ามแดน ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอว่าเงื่อนไขหรือปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการแสดงความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงชมที่ตัดสินใจเลือกมาทำงานทางเพศในไทย

ระบบการค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้างในร้านคาราโอเกะชายแดนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สร้างโอกาสในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจและการสร้างความหมายให้กับตัวตนของผู้หญิงชม เนื่องจากในร้านคาราโอเกะ การขายบริการทางเพศเป็นงานอิสระและแหล่งรายได้หลักของพนักงานบริการในร้าน โดยมีข้อตกลงในการจ่าย “ค่าไปแขก” หรือ “ค่าห้อง” ให้กับเจ้าของร้าน ซึ่งกำหนดว่าหากพนักงานบริการออกไปให้บริการแบบชั่วคราว จะต้องจ่าย 250 บาท/1-3 ชั่วโมง และ 350 บาท/คืน ส่วนรายได้จากการขายบริการของพนักงานบริการในร้านคาราโอเกะจะอยู่ระหว่าง 500–1,500 บาท/ครั้ง สำหรับการบริการแบบชั่วคราว และ 1,200–2,500 บาท/ครั้ง สำหรับการบริการแบบค้างคืน² ระบบการค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้างสามารถสร้างโอกาสในการสะสมทุนให้กับผู้หญิงบริการได้มากกว่าการค้าประเวณีแบบบังคับ เนื่องจากผู้หญิงบริการสามารถสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้าได้ ภายหลังจากการซื้อบริการทางเพศครั้งแรก ทำให้พวกเธอได้รับการสนับสนุนทางการเงินและความช่วยเหลือด้านอื่นๆ ตลอดจนการสร้างความผูกพันทางใจ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงบริการจะต้องค้นหากลยุทธ์ต่างๆ ที่จะดึงดูดใจลูกค้าในการซื้อบริการทางเพศ และการสานความสัมพันธ์กับลูกค้าเพื่อให้มีลูกค้าประจำ หรือ “แฟน” ในระหว่างการเป็นแรงงานทางเพศข้ามชาติในไทย

ในกรณีของผู้หญิงชม พวกเธอตระหนักดีว่าการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้าประจำหรือคู่รักชาวไทยเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง ผู้หญิงชมจึงพยายามแสวงหาความสัมพันธ์กับลูกค้าชายไทย และบางคนก็สามารถพัฒนาเป็นความสัมพันธ์ฉันทคู่รัก ขณะเดียวกันความอ่อนเยาว์ของผู้หญิงชม ความไร้เดียงสาเรื่องเพศ ความเอาใจใส่ และ “ความซื่อ” หรือการแสดงออกที่ตรงไปตรงมา ไม่เสแสร้งของหญิงสาวชาวขมุกลายเป็นจุดขายที่ลูกค้าชายไทยสูงวัยชื่นชอบพวกเธอ ทำให้กลุ่มลูกค้าชายสูงวัยต้องการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้หญิงชมมากขึ้น นอกเหนือจากการซื้อบริการทาง

² ค่าบริการสำหรับการขายบริการทางเพศจะเปลี่ยนแปลงไปขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้หญิงบริการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับลูกค้า ความต้องการของลูกค้า และฐานะทางเศรษฐกิจของลูกค้า

เพศจากพวกเธอ โดยจะให้เงินใช้เป็นประจำ ช่วยส่งเงินให้กับครอบครัวของผู้หญิงในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ซื่อหาข่าวของเครื่องใช้ รวมถึงการหาที่พักพิงให้ในกรณีต้องหลบซ่อนตัวจากการตรวจค้นของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ยิ่งไปกว่านั้น ผู้หญิงขมขานบางคนยังแอบสร้างความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดกับ “แฟน” มากกว่าหนึ่งคนด้วย เพื่อที่พวกเธอจะได้ไม่ถูกจำกัดให้ต้องพึ่งพาผู้ชายเพียงคนเดียว และหาก “แฟน” คนหนึ่งทิ้งเธอไป หรือมีเหตุจำเป็นต้องเลิกรากันไป เธอก็ยังมี “แฟน” คนอื่นให้ความช่วยเหลือได้

ขอยกตัวอย่างฟ้า ซึ่งเปิดเผยว่าเธอจะเลือกขายบริการให้กับเฉพาะลูกค้า “คนแก่” เพราะ “คนแก่ใจดี มีเงิน” และยอมรับข้อตกลงของเธอในการให้บริการ ที่เน้นว่า “ฟ้าทำไม่เป็น แบบคุยกับเขา ถ้าเขาเข้าใจก็ได้ ถ้าไม่เข้าใจ ก็แล้วไป” (สัมภาษณ์ฟ้า, วันที่ 20 มีนาคม 2558) ดังนั้นลูกค้าที่ชื่นชอบ “ความชื้อ” และความไร้เดียงสาของฟ้า ก็จะกลับมาหาเธออีกครั้งเพื่อสานสัมพันธ์ต่อไป ฟ้าจึงพยายามสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูกค้า “คนแก่” มาโดยตลอด และในที่สุด ฟ้าก็สามารถสะสมเงินทุนเพื่อสร้างบ้านใหม่ให้พ่อและแม่ในราคาสองแสนกว่าบาทภายในระยะเวลาสองปี และในช่วงที่ทำงานวิจัยภาคสนาม ผู้เขียนพบว่าฟ้าได้รับการสนับสนุนทางการเงินและความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากลูกค้าชายไทยวัยสี่สิบกว่าคนหนึ่งอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการปราบปรามการค้ามนุษย์ของผู้หญิงลาวในพื้นที่การศึกษา ผู้ชายคนนี้ก็เช่าห้องพักให้ฟ้าหลบซ่อนตัว และให้เงินฟ้าใช้จ่ายระหว่างอยู่ไทยและเดินทางกลับลาว

ส่วนตัวอย่างของลิลลี่ เธอเคยคบหา “แฟน” คนไทยมาหลายคน และขณะที่ผู้เขียนสัมภาษณ์เธอ ลิลลี่กำลังคบหากับชายวัยสี่สิบกว่าปี มาได้ 4-5 เดือน ซึ่งทำงานเป็นผู้จัดรายการวิทยุของท้องถิ่น ลิลลี่เปิดเผยว่าการมี “แฟน” คนไทย ทำให้เธอรู้สึกปลอดภัยและได้รับความช่วยเหลือหลายอย่าง โดยเฉพาะในช่วงที่ต้องไปหลบซ่อนตัว อันเนื่องมาจากสถานการณ์การปราบปรามการค้ามนุษย์ของแรงงานหญิงลาวในพื้นที่ “ก็คือเขาเอาใจ เป็นคนสบายๆ เราอยากไปไหนก็พาไป เวลาอยู่รีสอร์ท เขาก็มารับ ซื่อเข้ามาให้ อย่างนี้แหละ เขาก็ดูแลเรา เวลาเรามีปัญหา เวลาเราจน ก็ดีหน่อย มีเขาก็ดีหน่อย เงิน ถ้าเขามีเขาก็เอามาให้ ถ้าเขาไม่มี เขาก็ให้ด้ามเล็กด้ามน้อย พอให้ใช้” (สัมภาษณ์ลิลลี่, วันที่ 6 มีนาคม 2558)

ผู้เขียนพบว่าผู้หญิงขมขานส่วนใหญ่ใช้การสร้างความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดกับ “แฟน” ชาวไทย เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อรองผลประโยชน์ของตนเองจากการขายบริการทางเพศ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งเสนอว่าผู้หญิงสามารถฉวยใช้ความรักและความสัมพันธ์ใกล้ชิด เพื่อต่อรองผลประโยชน์กับลูกค้าชายต่างชาติ รวมถึงการสร้างความเป็นอัตบุคคล (subjectivity) ในพื้นที่การค้าประเวณี (Brennan, 2002; Askew, 2006; โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2546)

ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงขมขานจึงมีอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถสนับสนุนการลงทุนของครอบครัว ทำให้ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น ความสำเร็จในการยกสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัวให้หลุดพ้นจากภาวะความยากจนและถูกทำให้เป็นชายขอบของการพัฒนา พวกเธอทำหน้าที่เสมือนตัวแทนการพัฒนาในระดับชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนและชุมชน ซึ่งเปิดเผยออกมาในรูปแบบของการสนับสนุนการลงทุนในการผลิตเพื่อการค้า การเพิ่มศักยภาพของครัวเรือนในการบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าสมัยใหม่ อาทิ การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยในการผลิตการเกษตร การมีเครื่องใช้ไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ และการสร้างสุขอนามัยในครอบครัว

การมีอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้หญิงลาวแรงงานทางเพศข้ามชาตินี้ยังส่งผลต่อการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในระดับครัวเรือน กล่าวคือการทำพวกเธอกลายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว (bread winner) แทนพ่อ และ/หรือพี่ชาย/น้องชาย ทำให้พวกเธอมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้จ่ายของครอบครัวในเรื่องสำคัญๆ อาทิ การลงทุนของครอบครัว การสร้างบ้าน การซื้อรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ในขณะที่พี่ชายหรือน้องชายกลับถูกทำให้ด้อยอำนาจลงเพราะต้องพึ่งพาพี่สาวหรือน้องสาวทางเศรษฐกิจ และพ่อแม่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของลูกสาวมากกว่า ดังกรณีครอบครัวฟ้า เมื่อฟ้าเป็นคนหาเงินส่งให้ครอบครัว หากพ่อแม่หรือพี่ชายต้องการนำเงินไปซื้อข้าวของเครื่องใช้ในครอบครัว หรือนำข้าวของในบ้านไปขาย ก็จะต้องถามความคิดเห็นหรือความยินยอมของเธอก่อน ฟ้าจึงมีอำนาจตัดสินใจในครอบครัวมากขึ้น ดังนั้นเมื่อพี่ชาย ซึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อยากได้คอมพิวเตอร์แบบพกพามาใช้เพื่อการเรียน พี่ชายก็ต้องขอฟ้า และต่อมาเมื่อพี่ชายของฟ้าติดยาเสพติด ไม่ไปเรียนหนังสือ และอยากจะนำคอมพิวเตอร์แบบพกพาเครื่องนั้นไปขายเพราะต้องการนำเงินไปซื้อยาเสพติด ฟ้าก็ต่อว่าพี่ชายด้วยความโมโห เพราะเงินที่นำมาซื้อคอมพิวเตอร์เครื่องนั้นมาจากน้ำพักน้ำแรงของเธอ ทำให้พี่ชายไม่กล้าขายคอมพิวเตอร์ และฟ้ายังเตือนพี่ชายด้วยว่าหากพี่ชายนำข้าวของอย่างอื่นในบ้านไปขาย ซึ่งได้มาจากน้ำพักน้ำแรงของเธอเช่นกัน หรือทำร้ายพ่อแม่ เธอจะจัดการกับพี่ชายด้วยวิธีการที่เด็ดขาด ขณะที่พ่อแม่ไม่กล้าตัดสินใจกับปัญหาของพี่ชาย “ถ้าเขาขโมยเครื่องของในบ้านไปขาย จะให้ตำรวจมาจับ ฟ้าพูดกับเขาแบบนี้ ฟ้าเคยพูดว่า “พี่อย่าคิดว่าฟ้าจะกลัวพี่นะ ถ้าพี่เอาเครื่องของในบ้านไปขาย ดีพ่อดีแม่ ฟ้าจะเอาไปติดคุก ไม่เห็นเดือนเห็นตะวัน จะให้ตำรวจไปจับเลย” (สัมภาษณ์ฟ้า, วันที่ 20 มีนาคม 2558)

ยิ่งไปกว่านั้น พวกเธอยังมีอำนาจในการกำหนดอนาคตของตนเองมากขึ้น เนื่องจากการพึ่งพาตัวเองได้ทางเศรษฐกิจและการมีประสบการณ์ในการเป็นแรงงานข้ามชาติ ทำให้พวกเธอมีความมั่นใจในตัวเองและรู้จักวางแผนเพื่ออนาคตของตัวเอง กล่าวคือ พวกเธอไม่เพียงแต่ทำหน้าที่หาเงินให้ครอบครัว แต่ยังวางแผนเก็บเงินสำหรับตัวเอง เพราะวันหนึ่งพวกเธอก็ต้องออกจากครอบครัวมาดำเนินชีวิตด้วยตัวเอง ดังนั้นการสะสมทุนเพื่ออนาคตของตัวเองจึงเป็นเป้าหมายหนึ่งของผู้หญิงลาวที่เข้ามาทำงานขายบริการทางเพศในไทย พวกเธอจึงไม่ได้ยอมตกเป็น “เหยื่อ” ของอุดมการณ์ครอบครัวอย่างจำนน เพราะพวกเธอเองก็พยายามดิ้นรนเพื่ออนาคตที่ดีของตัวเองเช่นกัน ดังเช่นกรณีของลิลลี่ ซึ่งพ่อแม่อยากให้กลับบ้านไปแต่งงาน เพราะแฟนหนุ่มของเธอเรียนจบแล้ว แต่เธอยืนยันว่ายังไม่ต้องการกลับบ้าน เพราะจะหาเงินให้ตัวเองก่อน จึงจะคิดวางแผนเรื่องการมีครอบครัวต่อไป “เขามืออาชีพแล้ว เขาก็ว่าจะแต่งงานก็แต่ง แต่เราไม่ยอมแต่ง คือว่าเรายังไม่ได้เป็นส่วนของตัวเอง ยังอยากมีส่วนของตัวเองอยู่ เคียวนี่เรายังไม่มีส่วนตัว เราทำให้ส่วนรวม เราทำให้ครอบครัวอยู่หนะ” (สัมภาษณ์ลิลลี่, วันที่ 19 มกราคม 2558)

ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงขมุบางคนจึงวางแผนที่จะย้ายออกจากครอบครัวเพื่อมาใช้ชีวิตและทำธุรกิจเล็กๆ ของตนเองอยู่ในเมืองใหญ่ แทนที่จะกลับไปช่วยครอบครัวทำไร่ทำสวนเหมือนเดิม เนื่องจากพวกเธออยากเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของตัวเอง ดังเช่น กรณีของฟ้าที่วางแผนจะเก็บเงินซื้อที่ดินในเมืองหลวงพระบางเพื่อทำธุรกิจร้านเสริมสวยแล้วจะเลิกทำงานนี้ นอกจากนี้ พวกเธอหลายคนยังพยายามต่อรองกับพ่อแม่ในเรื่องการแต่งงาน โดยส่วนใหญ่จะไม่ยอมแต่งงานกับผู้ชายที่พ่อแม่เลือกให้ แต่จะเลือกผู้ชายที่จะแต่งงาน

ด้วยตัวเอง โดยให้ความสำคัญกับการคบหาดูใจกันและความรัก ยกตัวอย่างกรณีของแนน ซึ่งใช้เหตุผลเรื่องการหาเงินให้ครอบครัวเพื่อปฏิเสธการแต่งงานที่พ่อแม่จัดหาคู่ไว้ให้ และเธอต้องการมีอิสระในการแต่งงานกับผู้ชายที่เธอรัก แนนจึงใช้สถานะของการเป็นแรงงานข้ามชาติในการต่อรองเรื่องการแต่งงานกับครอบครัว

การต่อรองกับอัตลักษณ์ของ “ผู้หญิงไม่ดี” ในพื้นที่ครอบครัวและพื้นที่การค้าประเวณี

ด้านหนึ่งบทบาททางเพศภาวะของผู้หญิงในฐานะลูกสาว และอุดมการณ์ครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่ ได้สร้างแรงกดดันให้ผู้หญิงลาวต้องตัดสินใจเลือกการขายบริการทางเพศในไทยเพื่อยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับครอบครัว ทำให้พวกเธอบรรลุเป้าหมายในการทำหน้าที่ของลูกสาวที่ดีได้ แต่อีกด้านหนึ่ง ผู้หญิงลาวกลุ่มนี้ก็ฉวยใช้อัตลักษณ์ของลูกสาวที่ดี เช่นมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ มาต่อรองกับการถูกตีตราของสังคมจากอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการ หรือ “กะหรี่” ซึ่งลดทอนคุณค่าความเป็นหญิงและ “ความเป็นคน” ของพวกเธอ ดังเช่นผู้หญิงขมุที่เป็นกรณีศึกษาในงานนี้ก็ใช้ความสำเร็จของพวกเธอในการยกระดับฐานะและชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวมาสร้างการยอมรับให้กับการทำงานทางเพศจากครอบครัวและชุมชน ที่ถูกมองว่า สร้างความเสียหายให้กับผู้หญิงและครอบครัว สอดคล้องกับงานศึกษาของจันทร ไชยะวงศา เสนอว่าผู้หญิงลาวที่เข้ามาทำงานขายบริการทางเพศในไทยใช้ความเป็นลูกสาวที่ดี เมียที่ดี พี่สาว/น้องสาวที่ดี และการส่งเงินกลับบ้านเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นให้กับครอบครัวเป็นยุทธศาสตร์ในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างการยอมรับบทบาทแรงงานหญิงอพยพในครอบครัวและชุมชน (จันทร ไชยะวงศา, 2558: 115–119)

นอกจากนี้ ในกรณีของผู้หญิงขมุที่ทำงานขายบริการทางเพศในไทยก็ใช้ “การโกหกเกี่ยวกับงานที่ทำในไทย” และการส่งเงินกลับบ้านเพื่อสร้างฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับครอบครัวเป็นการสร้างอำนาจต่อรองให้กับพวกเธอในฐานะ หญิงแรงงานข้ามชาติในไทย แม้ว่าคนในชุมชนจะสงสัยที่มาของแหล่งรายได้ของพวกเธอ และมักจะบอกพ่อแม่ของพวกเธอว่าลูกสาวอาจจะทำงานขายบริการทางเพศในไทย แต่การยื่นกรานปฏิเสธข้อกล่าวหานี้กับครอบครัวและคนในชุมชน อีกทั้งหากไม่มีหลักฐานมายืนยันข้อกล่าวหา พวกเธอก็ยังปกปิดอัตลักษณ์ของผู้หญิงบริการทางเพศด้วยอัตลักษณ์ของลูกสาวที่ดี หรือ แม่ที่ดีได้ ดังเช่นงานศึกษาของวรรณพร ปันทะเลิศ ซึ่งให้เห็นว่าผู้หญิงลาวที่ย้ายถิ่นมาทำงานในร้านคาราโอเกะในไทย ซึ่งสามารถส่งเงินกลับไปสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว มักจะถูกจับจ้องและสงสัยว่ารายได้ของพวกเธอมาจากการค้าประเวณีในไทย การโกหกเกี่ยวกับการทำงานทางเพศในไทยและการแสดงบทบาทของลูกสาวที่ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจในการเป็นแรงงานย้ายถิ่น ก็เป็นความพยายามของผู้หญิงลาวในการต่อรองกับการถูกตีตราว่าเป็น “ผู้หญิงที่ไม่ดี” จากการเป็นแรงงานย้ายถิ่น (วรรณพร ปันทะเลิศ, 2556: 159–165)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้หญิงขมุยังนำเสนออัตลักษณ์ของลูกสาวที่ดีกับผู้กระทำกรอื่น ๆ (actors) ที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับพวกเธอในพื้นที่เทศพาณิชย์ข้ามพรมแดน เช่น เจ้าของร้านคาราโอเกะและลูกค้า ทำให้เห็นความพยายามต่อรองกับการสร้างความหมายให้กับตัวตนและอัตลักษณ์ของหญิงลาวแรงงานทางเพศข้ามชาติในการค้าประเวณีในไทย เจ้าของร้านคาราโอเกะและลูกค้าบางส่วนจึงรู้สึกชื่นชมกับการทำหน้าที่ลูกสาวที่ดี

ของพวกเธอ ซึ่งตัดสินใจมาทำงานที่กดขี่ทางเพศ และลดทอนศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นผู้หญิง ตลอดจนต้องเผชิญความเสี่ยงมากมาย

ผู้กระทำการภายใต้ข้อยกเว้นของอำนาจในเพศพาณิชย์ข้ามแดน

นักสตรีนิยมสายรากเหง้าปฏิเสธว่าผู้หญิงบริการสามารถแสดงความเป็นผู้กระทำการได้ในการค้าประเวณี เพราะการค้าประเวณีเป็นพื้นที่ของการครอบงำแบบชายและการกดขี่ทางเพศของผู้หญิง ผู้หญิงจึงถูกทำให้กลายเป็นเหยื่อของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่อ้างความไม่เสมอภาคทางเพศภาวะและอำนาจของผู้ชาย ดังเช่น MacKinnon (2009) โต้แย้งว่าทั้งการค้าประเวณีและการค้ามนุษย์เป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงต่อผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงไม่มีเสรีภาพ อำนาจเหนือตนเอง (autonomy) และความเป็นผู้กระทำการอย่างแท้จริง

ข้อโต้แย้งดังกล่าวของ MacKinnon อาจจะไม่สอดคล้องกับการทำความเข้าใจประสบการณ์การเข้าสู่การค้าประเวณีและเงื่อนไขที่สร้างความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุในการค้าประเวณีข้ามพรมแดนดังที่กล่าวมาข้างต้น เพราะแม้ว่าผู้หญิงขมุจะถูกทำให้เป็นเหยื่อของการพัฒนาของรัฐที่สร้างความไม่เท่าเทียมทางสังคม และอุดมการณ์ครอบครัวยุคใหม่เป็นใหญ่ แต่ขณะเดียวกันการค้าประเวณีข้ามพรมแดนนี้ก็ช่วยสร้างเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงสามารถแสดงความเป็นผู้กระทำการผ่านการสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับตัวเอง และการใช้อัตลักษณ์ของลูกสาวที่ดีเพื่อต่อรองกับการถูกตีตราจากสังคมด้วยการค้าประเวณี ดังนั้นข้อโต้แย้งของ MacKinnon จึงนำเสนอภาพตัวแทนที่แข็งทื่อ ตายตัว ของผู้หญิงบริการในฐานะเหยื่อและผู้ถูกกดขี่ ทำให้ละเลยการทำความเข้าใจเงื่อนไขที่สร้างความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง ซึ่งดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างต่างๆ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน อีกทั้งไม่สามารถทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้หญิงขมุที่ทำงานขายบริการทางเพศในร้านคาราโอเกะในชายแดนไทยได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การใช้เหตุผลเรื่องความยากจน การทำตามหน้าที่ของลูกสาวที่ดี/แม่ที่ดี และ “การไม่มีทางเลือก” ในการทำงานของผู้หญิงลาวจึงไม่ได้เป็นการยอมรับภาวะของความเป็นเหยื่อของการพัฒนา ความยากจน อุดมการณ์ครอบครัว และการค้าเพศข้ามพรมแดนอย่างยอมจำนน แต่กลายเป็นแหล่งของการสร้างความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุได้เช่นกัน

ประสบการณ์ชีวิตของกรณีศึกษาทั้ง 3 คน สะท้อนให้เห็นความเป็นอัตบุคคลและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุที่ตัดสินใจเข้ามาสู่เส้นทางเพศพาณิชย์ข้ามแดน ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ฐานะอันขัดสน และยากจนของครอบครัว ความจำเป็นเร่งด่วนทางการเงิน และการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เป็นผลกระทบจากนโยบายรัฐ และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งหล่อหลอมและปลูกฝังอุดมการณ์ทางเพศภาวะให้กับผู้หญิงลาว ทำให้พวกเธอซึมซับรับเอาความเป็นลูกสาวมาเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขมุ ในฐานะลูกสาว พวกเธอต้องทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ และรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว เพราะลูกสาวมักจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้ดูแลงานบ้านและความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวจากแม่ ทำให้เธอได้รับรู้ปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีพของครอบครัว และถูกคาดหวังว่าจะต้องมีส่วนช่วยเหลือในเรื่องนี้ ส่วนลูกชายกลับถูกอบรมเลี้ยงดูให้เป็นผู้นำครอบครัวและมีชีวิตทางสังคมในพื้นที่สาธารณะ สำนึกูรู้ของความเป็นลูกสาวจึงเป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงขมุแรงงานข้ามชาติในร้านคาราโอเกะชายแดนต้องยอมรับ “ทางเลือก” ที่มีเงื่อนไขของการ

คำประเวณีในพื้นที่ชายแดนไทย แม้ว่าการเป็น “กะเหรี่ยง” ในสังคมทั้งลาวและไทย จะถูกตีตราจากสังคมว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงขมุแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงแสดงอัตลักษณ์ของความ เป็นลูกสาวแตกต่างกัน อย่างกรณีของฟ้า ความเป็นลูกสาวบังคับให้เธอต้องออกจากโรงเรียนเพื่อหาเงินช่วยพ่อแม่ และยอม “เปิดสตา” หรือ ขายบริการทางเพศครั้งแรกให้กับลูกชายไทย เพราะความจำเป็นทางการเงินของครอบครัว ส่วนกรณีของลิลลี่ พ่อแม่ของเธอก็ไม่ต้องการให้เธอหยุดเรียนเพื่อมาทำงานเป็นแรงงานข้ามชาติ แต่ลิลลี่ก็หนีออกจากบ้านมาทำงานในไทย เพราะเธอมองว่าในฐานะลูกสาวคนเดียวที่ยังอยู่กับพ่อแม่ เธอต้องรับผิดชอบความเป็นอยู่ของครอบครัว อีกทั้งเธอก็อยากเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองเพื่อให้เป็นไปตามกระแสการพัฒนาของประเทศ

แม้ว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจะประกอบสร้างความเป็นอัตบุคคลและความเป็น ผู้กระทำการให้กับผู้หญิงขมุแรงงานข้ามชาติในร้านคาราโอเกะชายแดนไทย แต่ผู้หญิงกลุ่มนี้ก็รู้จักเลือกใช้ อัตลักษณ์บางอย่างมาสร้างคำอธิบายในการเข้าสู่เส้นทางเพศพาณิชย์เพื่อลดทอนการถูกตีตราและลดทอนคุณค่าจากสังคม เช่น ความยากจน ความจำเป็นทางการเงิน ความเป็นลูกสาวและ/หรือความเป็นแม่ ในฐานะ “อัตบุคคลผู้กระทำการ” (acting subjects) ที่มีความรู้สึกนึกคิด อย่างไรก็ตาม ความเป็นอัตบุคคลนี้เป็นรากฐานของความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงเหล่านี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการต่อต้านที่อยู่ภายในชายเโขของ อำนาจชุดต่างๆ ทั้งในบริบทครอบครัว รัฐ และข้ามชาติ รูปแบบการต่อต้านของผู้หญิงขมุจึงไม่ใช่การโค่นล้ม อำนาจเพื่อการมีเสรีภาพของอัตบุคคล แต่เป็นการต่อต้านที่แสดงออกมาผ่านการสร้างตัวตนและเปิดพื้นที่ทาง สังคมให้กับตัวเองในพื้นที่ครอบครัวและการค้าประเวณีข้ามแดน

บทสรุป

บทความนี้ชี้ให้เห็นการปะทะประสานกันระหว่างความเป็นเหยื่อและความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง ขมุที่ข้ามพรมแดนเข้ามาเป็นแรงงานทางเพศในไทย เพื่อต่อสู้ดิ้นรนสะสมทุนและสร้างอนาคตที่ดีให้กับตนเอง ประการแรก เงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงขมุถูกบังคับหรือถูกควบคุมให้เข้าสู่การค้าประเวณีข้ามแดนมีสาเหตุมาจากการพัฒนาของรัฐบาลลาว การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต แนวคิดบริโภคนิยม และความทันสมัย ซึ่งทำให้หลาย ครอบครัวในชนบท โดยเฉพาะครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ถูกผลักดันให้เป็นชายขอบของการ พัฒนาและความทันสมัย กอปรกับอุดมการณ์ครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่และอุดมการณ์เพศภาวะ สร้างสำนึก ของลูกสาวที่ต้องรับผิดชอบครอบครัวให้กับผู้หญิงขมุยอมใช้ร่างกายและเพศวิถีมาแลกเปลี่ยนเป็นทุนทาง เศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว นอกจากนี้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับลาวก็เป็น เงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้ผู้หญิงลาวข้ามพรมแดนเข้ามาค้าประเวณีในไทย ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ ผู้หญิงถูกทำให้เป็น “เหยื่อ” ของการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมของรัฐบาล เหยื่อของอุดมการณ์ครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่ และเหยื่อของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการตัดสินใจ “เลือก” เข้ามาทำงานบริการทางเพศในไทยจึงเป็น “ตัวเลือก” ที่ถูกกำหนดเงื่อนไขจากโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ไม่เท่าเทียม ข้อค้นพบ ดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของยศ (2534) ที่ได้แย้งว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมส่งผลต่อ

การเข้าสู่การค้าประเวณีของผู้หญิงจากชนบทในภาคเหนือของไทย มากกว่าเงื่อนไขของความยากจน ความโลภ หรือการเบียดเบียนของศีลธรรมทางเพศของปัจเจกบุคคล

การเติบโตของธุรกิจทางเพศในพื้นที่พรมแดนของไทยในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในร้านคาราโอเกะบริเวณชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาพบว่าเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้เกิดการเติบโตของธุรกิจทางเพศในร้านคาราโอเกะมีหลายประการ ได้แก่ หนึ่ง การประกอบสร้างชื่อเสียงในเรื่องเพศของผู้หญิงลาว ซึ่งร่างกายและเพศถูกทำให้เป็นสินค้าที่ซื้อ-ขายได้ สอง การข้ามพรมแดนมีช่องทางที่หลากหลายทำช่วยหลบหลีกการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่รัฐได้ และสุดท้าย “การค้าประเวณีแบบปลายเปิดเชิงโครงสร้างกำหนดให้การขายบริการทางเพศเป็นความสมัครใจและเป็นงานอิสระ พนักงานบริการในร้านสามารถเลือกลูกค้าและเจรจาเกี่ยวกับการขายบริการทางเพศกับลูกค้าได้ด้วยตนเอง และการจ้างงานแบบไม่เป็นทางการได้สร้างแรงจูงใจให้ผู้หญิงลาวตัดสินใจขายบริการทางเพศ เพราะสามารถสะสมทุนสร้างฐานะทางเศรษฐกิจได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงขมุจึงมองเห็นโอกาสของการสะสมทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมจากการค้าประเวณีผ่านการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้าชายไทย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงขมุและความเป็นอัตบุคคลได้มี 2 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง ผู้หญิงขมุให้ความหมายกับการขายบริการทางเพศว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของพวกเธอ โดยเฉพาะการได้รับการสนับสนุนทางการเงินอย่างสม่ำเสมอจากลูกค้าประจำหรือคู่รักชายไทย ทำให้พวกเธอเลือกใช้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูกค้าเป็นเครื่องมือในการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ และสร้างอำนาจเหนือตัวเอง ซึ่งโสภิตา (2546) เสนอว่าเป็นการต่อสู้กับความเป็นชายขอบทางเศรษฐกิจของผู้หญิง ที่เคยถูกจำกัดอำนาจทางเศรษฐกิจ และสอง การสร้างนิยามความหมายให้กับตัวตนเพื่อต่อต้านการถูกตีตราทางสังคม ผู้หญิงขมุใช้เหตุผลของการเป็นลูกสาวที่ดีเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การขายบริการทางเพศ การยอมรับอัตลักษณ์ของลูกสาวภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จึงเป็นการต่อต้านรูปแบบหนึ่งเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ให้กับตัวตนของผู้หญิงบริการ ดังนั้นผู้หญิงขมุจึงแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสะท้อนย้อนคิดเพื่อกำหนดชะตาชีวิต และตอบสนองต่อแรงปรารถนาในการมีชีวิตที่ดีของตนเอง แม้ว่าพวกเธอจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมก็ตาม

บรรณานุกรม

- คำ ลี. (2550). การทำทนายทางสังคมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ใน กอบกุล ราชะนาคร (บก.) *ความท้าทายทางสังคมในภูมิภาคแม่น้ำโขง* (น. 149-166). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- จันทร์ ไชยะวงศา. (2558). ยุทธศาสตร์ความอยู่รอดกับการต่อรองในการดำเนินชีวิตของผู้หญิงลาวกลับคืนถิ่น ในหมู่บ้านชนบทของนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- จำปาทอง โพธิ์จันทร์ราช. (2551). *การปรับเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย*. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช. (2551). *ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะระหว่างผู้หญิงแรงงานอพยพชนบทกับครอบครัวชุมชนและรัฐก่อนและหลังนโยบายกลไกเศรษฐกิจใหม่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. (2534). *แม่หญิงสี่ชายตัว: ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย*. รายงานการวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. มกราคม 2534.
- วรรณพร ปันทะเลศ. (2556). *ผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเคในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศิริจินดา ทองจินดา. (2556). สภาวะบีบคั้นของการพัฒนาและความอิหลัทธิเหลือของความทันสมัย: พื้นที่เชิงอารมณ์และการเมืองของผู้หญิงชาติพันธุ์ชายขอบในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนบน ใน *อนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงใต้ชะเง้อมสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ* (น. 347-397). ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โสภิตา วีรกุลเทวีณู. (2546). *การนำเสนอความเป็นตัวตนของผู้หญิงบาร์เปียร์*. มุลินธิผู้หญิง กฎหมาย และการพัฒนา และศูนย์สตรีศึกษา, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Abu-Laghad, L. (1990). The romance of resistance: Tracing transformations of power through Bedouin women". *American Ethnologist*, 17(1), 41-55. Retrieved March 10, 2019, from <https://barzakhlentini.noblogs.org/files/2013/09/the-romance-of-resistance-ABU-LUGHOD.pdf>.
- Askew, M. (2006). Sex and the sacred: Sojourners and visitors in the making of the southern Thai borderland. In A. Horstmann & R. L. Wadley (Eds), *Centering the Margin* (pp. 177-206). New York: Berghahn.
- Brennan, D. (2002). Selling sex for visas: Sex tourism as a stepping-stone to international migration. In B. Ehrenreich & A. R. Hochschild (Eds.), *Global woman: nannies, maids,*

-
- and sex workers in the new economy (pp. 154-168). New York: Henry Holt and Company.
- Cohen, E. (1996). *Thai tourism: Hill tribes, islands and open-ended prostitution*. Bangkok: White Lotus.
- Jaggar, A. (1997). Contemporary western feminist perspectives on prostitution. *Asian Journal of Women's Studies*, 3(2), 8-29.
- Lyttleton, C. et al. (2004). *Watermelons, bars and trucks: Dangerous intersections in northwest Lao PDR: An ethnographic study of Social Change and Health Vulnerability along the Road through Muang Sing and Mauang Long*. Laos: Rockefeller Foundation.
- Lyttleton, C. & Vorabouth, S. (2011). Trade circles: aspirations and ethnicity in commercial sex in Laos. *Culture, Health & Sexuality*, 13, 263-277. Retrieved September 17, 2013, from Academic Search Complete, EBSCOhost.
- Mackinnon, C. (2009, 2010, 2011). Trafficking, prostitution, and inequality. Retrieved September 20, 2013, from harvardcrd.org/wp-content/uploads/2009/06/Mackinnon.pdf.
- Mahmood, S. (2005). The Subject of freedom. In W. K. Kolmar & F. Bartkowski (Eds.), *Feminist theory: A reader* (3rd ed.) (pp. 553-562). Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Ortner, S. (2006). *Anthropology and social theory: culture, power, and the acting subject*. Durham and London: Duke University Press.
- Rubin, G. (1984). Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. In Vance, C. S. (Ed.), *Pleasure and danger: Exploring female sexuality* (pp. 267-319). New York: Routledge.
- Walkowitz, J. (1996). The Politics of prostitution. In S. Jackson and S. Scott (Eds.), *Feminism and Sexuality A Reader* (pp. 288-299). Edinburgh: Edinburgh University Press.
-